

vendar je bila vedno lepa ona grška glava, ki se je zdela, da jo je modeliral Fidja ali nalislikal Zeus.

Hotel je za trenotek delati se, kakor da je ni spoznal po onem instinktu, ki sili tudi pogumne ljudi, da beže pred predmetom, kojega se boje, toda premislil se je naglo in videl, da bi to bilo absurdno.

„A“ — pravi z ravnodušnim glasom — „ti si?“

„Kako ti je sedaj?“

„Boljše!“

„In kašelj?“

„Kašljam že manj“.

Vedè, da bi ne spravil iz nje družega, jej je potipal žilo in poslušal hitre srčne udarce. Oh, kako je bilo ubogo srce in ne samo vsled mrzlice!

Narekoval je zdravilo in šel dalje. In vsako jutro je prihajal in odhajal ter vsako jutro niso ga ostavljale one velike, črne oči niti za trenotek, odkar si je jel snemati rokavice, vstopivši v dvorano, pa dokler je odhajal. Ko je pa odhajal, bile bi bolne sosede lahko zapazile na Sirakuzankinem obrazu nepopisen izraz sreče, seveda, ko bi ne mislile le nase, kajti bolniki so vsi egoisti.

In usmiljenka, kaj bi ona mogla čitati? Bila je neka starka kratkoumna tako kakor kratkovidna, za katero srce ni bilo družega, nego oni kos rdečega blaga, s katerim se vpodablja Jezusovo srce in svet le oni del neba posejan s zlatimi zvezdami, na katerem je sedel večni Oče tam v dvorani, kjer so se zbirale k molitvi. Tako je minolo mesec dni in vsak dan so se ponavljali isti občutki v zdravniku, ki jih pa ni izdal nikdar in isto vznemirjenje v bolnici, katera se je malo brigala zato, da je odsevala iz oči vsa njena duša. Zdelo se je, da zdravnikova afektirana hladnokrvnost le pomnožuje tiho strast bolničino.

Nekega jutra je zdravnik zapoznel. Delj nego pol ure je že gledala v vrata, a zdravnik, ki je bil tako točen, da bi se po njen lahko vravnala ura, ni prišel onega dne.

Mesto njega je prišel jako pozno oni zdravnik, ki je poskakoval in ki je imel namazane lase ter barvane brke in katerega ni maral nobeden, niti nune ne. Ali če bi tudi mesto njega prišel oni s podolgastim licem in z otročjimi očmi, bilo bi pač vse eno za Sirakuzanko. Nje ga le ni bilo.

Po udarcu, katerega je čutila pri srcu, je slutila nesrečo. In res je bila nesreča, kar je zvedela potem od francoske usmiljenke, ki je prišla slučajno v ono dvorano. Zdravnik je odpotoval v Hamburg proučevat kolero in je imel radi tega tri mesece dopusta.

Sirakuzanka ni jokala, ni hotela več bežati iz bolnišnice. Bila je vse dni v postelji, ne da bi govorila s tovarišicami, z očmi, katere so se zdele še večje vsled bolezni, vedno vprtimi pred se v kako podobo, katero je najbrže videla le sama. Izpregovorila je le tu in tam s francosko usmiljenko, ki jo je obiskovala vsak dan; ali o njej ni se govorilo nikoli. Tako je minol en dolg mesec, minola dva in minol tudi tretji.

Zdravnik se je vendar vrnil in družega dne po svojem prihodu je prišel v bolnišnico tako zgodaj, da je

tekla njegova kočija po drevoredu kraljice Margerite nekaj časa vstric, potem pa pretekla velik, neroden črn voz s slabimi zbitimi deskami in z velikim rumenim križem ter na straneh zapisano: *m r t v a š k i v o z z a s i r o m a k e*.

Prišedši v bolnišnico, je šel takoj v svoj oddelek. Bilo je tako zgodaj, da še usmiljenka ni prišla.

Vstopil je, ne da bi si slekel rokavic in ne da bi se ozrl, kakor obično okoli po dvorani, ozrl se je mahoma le tja, kjer je ostavil Sirakuzanko tam doli koncem dvorane.

Ona je spala z glavo pod rjuho kakor mnogo drugih bolnic. Navadijo se vse tako v oni bolnišnici radi mnogih komarjev.

Približa se ji in še le tedaj vidi, da leži nekako čudno.

Ah, tudi njemu se je stisnilo srce, kakor pred tremi meseci njej, ko je on odpotoval, ne da bi kaj rekel.

Privzdignil je odejo; bila je prav ona, z onim lepim obličjem kakor iz starega voska. Postrežnica, ki ji je v noči potegnila odejo čez glavo, je pozabila zapreti oči in ona ga je gledala še z onimi velikimi, črnimi očmi, ki niso prosile več ljubezni, ampak usmiljenja.

Tedaj je pa po vsem poslopju zagrmelo nekako zamoklo; bil je voz z a s i r o m a k e, ki je pridrdral na dvorišče ter pretresel vse one, ki so ga slišali.

Očesca.

Nebroj očesec žarkih

Na zemljo zrè z nebá,

In z zlatimi prameni

V noč bajno se smehljá.

A zlatih zvezd očesca

Kaj mar so meni zdaj,

Ko v Tvojih plamenicah —

Nebeški gledam raj!

Kristina,

Naši literarni boji.

(Piše ob).

Na našem skromnem slovstvenem polju bije se že nekaj časa hud boj med *stari*m in *novi*m. Eni z gorečo navdušenostjo pravijo da *staro* ne velja več; drugi zopet odločno trdijo da mladi novotarijanci so na krivej poti; in tako se duhovi razburjajo in moči se cepijo v veliko škodo pravemu napredku. Kdo ima prav? „Ai posteri l'ardua sentenza“ (potomcem težka razsodba!) bi vzkliknil slavni Manzoni.

Kaj se ni že pisalo *pro* in *contra* novim slovstvenim pojavom! Pri tolikem izobilju člankov in razprav, eden

več ali eden menj — ni veliko. Če torej ne bo izdatne koristi, tudi posebne škode ne bo, ako še jaz spregovorim, kar se mi zdi umestno in, vrh tega, še soglasno z nevtralnim postopanjem naše vrle „Slovenke“.

V obče Slovenci gremo naprej počasi; ko bi vsaj dosledno in stanovitno napredovali! Tej počasnosti se da navesti mnogo uzrokov. Glavna sta dva — maloštevilnost Slovencev in skoraj popolna indiferentnost občinstva napram itak pičlemu slovstvenemu gibanju. Prvemu nedostatku ni mogoče se ogniti drugače, razven če se skromno število delujočih moči sporazumi in skupno deluje, pustivši jezne in malokoristne polemike. *Concordia parvae res crescunt!* Gledé družega pa v svojo tolažbo moramo priznati, da indiferentizem za umetnost ni doma samo pri nas, ampak več ali menj tudi pri drugih narodih; tožba v tem smislu se sliši dovolj povsod. Naš vek je eminentno praktičen; človek gre za denarjem, borba za kruh in za komoditeto absorbira pri ogromni večini občinstva vsako drugo težnjo. Umetniško gibanje se vrti vedno le v istem kolobaru, njegove ondulacije gredo največ od umetnika do umetnika. Da! skoraj sami se zanimajo za umetnost; med seboj se hvalijo, med seboj se kritikujejo, med seboj se vzpodbujajo in podpirajo. Mecenji so bele muhe, a občinstvo, kojemu je namenjen sad umetniške delavnosti, skomiguje z ramami in gre mimo s pomilovalnim posmehom!

Pri velikih narodih, kjer se mnogo močij posvečuje tej ali oni umetniški stroki, je gibanje primeroma še dovolj živahno; a pri nas človek prav lahko sešteje vse one, kojim je kaj do njega. Dostavite k temu še nesrečni razpor, potem smo kmalu po tleh in — z Bogom umetnost, z Bogom napredovanje!

Torej vse naše kričanje, vse pisarenje, ves boj se mi zdi ne samo neumesten, ampak zelo škodljiv, tembolj ker ne znamo, kdo ima prav in kdo ostane na površju. Če le količkaj pogledamo k mogočnejšim sosedom, opazimo, da boji, kakršni se bijejo v nas, so se že bili v njih. Človek bi bil skoraj mislil, da n. pr. realizem zmaga in obstane. Toda stvar je vendar izpala drugače; z golim realizmom je preč.

Duh našega časa, kar se umetnosti tiče, je tak, da se meče na desno, gori in doli, kakor da bi nekaj iskal česa ne more dobiti. Povsod ona živa želja po novotarijah, težnja po nenavadnem in senzacionalnem, kakor da bi umetnost zavidala vedi, ki dan na dan presunja človeka z novimi iznajdbami! Ko bi vsaj pomislila ob enem, da veda napreduje vedno le po istem sistem, slonjena na vedno ista načela, in da vsaka nova iznajdba ni družega kot nova aplikacija starih principov!

Vse so že skušali, posebno na leposlovem polju. Romanticizem, verizem, dekadenca, simbolizem, to in drugo se je v primeroma prav kratkem času vrstilo in strmoglavilo eno za drugim. Vsaka nova struja je skušala izpodriniti staro in kreniti po čisto novih stezah, a vsaki je tudi zmanjkalo sape na sredi pota, da ni bilo možno iti naprej. Celó največji avtorji niso bili vedno istega mišljenja, ampak so tavali v negotovosti. Že starejši n. pr. Manzoni, Goethe, Viktor Hugo in drugi taki ve-

likani so pisali enkrat v romantiškem duhu, drugič so bili zopet pristaši starega klasicizma, in obratno. Zadnje čase pa, osobito v Franciji (Paris je najplodovitejša tvornica slovstvenih novotarij) in v Italiji, prej najbolj navdušeni pospešitelji verizma so ga kar čez noč pustili na cedilu in so mu postali hudi nasprotniki.

Sto novih idej se poraja in pada zaporedoma:

„Ut silvae foliis pronos mutantur in annos“ bi rekel Horacij; a najboljši umetniki se vračajo naposled le k staremu in presunajo svet z *novimi aplikacijami starih nespremenljivih načel*, dočim novotarije, ki gredo zoper ta načela, so stavbe brez temeljne podlage; prvi potres jih strese, prva burja jih raznese!

Ves naš boj je naposled znak intolerantnosti, in če sprvič se je bil iz ljubezni do umetnosti, tega se zdaj ne more trditi več. Stranke se mečejo bolj iz strasti nego iz prepričanja v nasprotne skrajnosti in tako postajajo enako krive, ker se enako oddaljujejo od zlate resnice na sredi stoječe. Če ne hodijo po pravi poti veristi, odločni nasprotniki vsakega idealizma, tudi oni, ki absolutno ugovarjajo verizmu, ne upoštevajo, kar ima dobrega v sebi, niso na pravem. Pisalo se je že in govorilo tisočkrat tudi v nas, da idealizem ne more izhajati brez verizma, niti verizem brez idealizma, ampak oba skupaj v umno skladno spojena nam ustvarjata umotvore v pravem pomenu besede. Idealizem brez resnične podlage je velika budalost in smešnost; kruti verizem, kakor ga sploh mislimo, je monstroznost in zanikanje temeljnih pravi lepote, torej zopet prikazen brez umetniškega pomena — mrtva fotografija človeške zdivjanosti in нравstvene propalosti.

To najlepše spoznavajo in potrjujejo sami prvaki onih narodov, ki so že večinoma prestali take literarne boje. Istotako trezno in nepristransko občinstvo, kar se ga zanima za umetnost, jasno pravi, kdo ima prav in kdo ne; s preziranjem obsoja skrajnosti, držeč se srednje poti, ker ta je v najlepšem soglasji z njegovo naravo.

Ni moj namen da govorim tukaj na široko o najnovejših leposlovnih pojavih v tem modrem smislu. Ljubeznim bralkam in bralcem navajam samo eden, precej značilen slučaj kot dokaz k svojemu skromnemu mnenju, dasi bi jih mogel naštetih lepo število.

Vzemimo n. pr. v roke „*Mulambra*“, ali pa „*Piccolo mondo antico*“, dva izvrstna romana, s katerima je obogatil italijansko slovstvo v vrli „Slovenki“ ne davno imenovani Fogazzaro. Kar strmeli bomo čitajoči ta dva mojsterska umotvora. Italijani smatrajo zdaj Fogazzara*) za najboljšega svojega romanopisca, in vendar on je odločen nasprotnik verističnih intemperancij in onega gnjilega naturalizma, ki je žalibog! preplaval „il bel paese, dove il sì suona“, t. j. Italijo.

Človek, ki bere njegove spise, se nikakor ne ziblje v idealističnih sanjarijah, se ne sprehaja po nikaki začarani deželi, ampak stoji na trdnih tleh. Kar vidi in sliši, se mu zdi vse znano, vse tako resnično in pristno, kakor nam ga zna slikati najspretnější verist. Ljudi, ki

*) Fogazzaro naj bi prinesla „Salonska knjižnica“. Op. ured

opazujemo v njegovih romanih, poznamo že dolgo; srečujemo jih vsak dan, na vsaki stezi. Vsi imajo meso in kri, dušo in srce, kakor mi. Vse njih govorjenje in početje je tako, da bi se čudili ko bi bilo drugače.

A ko čitamo te romane, se vendar tudi ne pogrezujemo ob vsaki drugi stopinji v blato. Zastonj iščemo v Fogazzarovih umotvorih anormalnih, npravstveno propalih, do paroksizma strastvenih nestvorov. Nobenega pretiranja ni v slabem, ni v dobrem — vse normalno in vsakdanje. Če pride kaj menj spodobnega vmes, pisatelj namigne nanje radi resničnosti, pa niti v glavo mu ne pride, da bi stavil ostudnosti in nemoralnosti v neko čarobno, mamljivo luč, ki jih dela menj grde, menj antipatične, da celó lepe! dobro vedoč da tega lepa umetnost ne dovoljuje, ker bi šlo zoper pravo naziranje takih nedostatkov in zoper resnico. On ne govori o njih, kakor se govori po beznicah in po hišah dvomljive poštenosti, ampak kakor v poštenu in olikani družbi, katera, če ne mara razpravljati takih stvari, ne dela tega iz hipokrizije in svetohlinstva, kakor radi trdijo veristi, pač pa iz prirojenega, nepokvarjenega čuta za vse lepo in dobro.

Z eno besedo povedano: Fogazzaro ni smešen, ne sanjav idealist, pa tudi ni brezstiden realist alla Zola, alla D'Annunzio i dr.

Njegovi umotvori „Daniele Cortis“ — „Il mistero del poeta“ — „Malombra“ — in najlepši „Piccolo mondo antico“ — i dr.), kateri, mimo tu na kratkem omenjenih vrlin, imajo še drugih ne manj važnih in zanimivih, so očarali italijansko občinstvo, že preveč sito d'Annunzijevih in drugih nesramnih romanov. „Piccolo mondo antico“ je prišel v prav kratkih mesecih do trinajste izdaje! Kritika najrazličnejših barv je izrekla soglasno s d'Annunzija in proglasila Fogazzara za velikana, kakršnega Italija morda ni še imela na tem polju. Gotovo bi ne bil postal tako obče priljubljen in velik, ko bi bil zatrobil v naturalistični rog, ali pa ko bi bil zabredel v idealistične sanjarije. Zlata srednja pot mu je pomogla do tolike veljave in slave, do kakoršne bi ga ne bila nobena strankarska pretiranost in nobena težnja po nezdravih novotarijah.

Živila torej zlata srednja pot in živel kdor zna vdariti po njej tudi v nas! Pustimo polemike, pustimo boje, pustimo vse, kar kali mir in cepi delavne moči! Ogibajmo se skrajnosti! Pomislimo, da umetnost je, kakor se povdarja, nekak *incrementum vitae* — naraščaj, razširjenost življenja. Kak *incrementum vitae* nam bo, če ona po eni strani niti v dotiko ne pride s pravim življenjem; a po drugi, mesto siliti navzgor, se sklanja k tlom in predstavlja iz življenja take prizore in take reči, katerih mora poštenjaka biti sram, kateri jemljejo čitatelju pogum in veselje do življenja, in zadušujejo v njem vse, karkoli bi ga moglo povzdigniti nad vsakdanje blato, nad ničnost, nad neumno živino! Pretirani idealisti naj se dajo prepričati, da ni lepote brez resnice in da umetnost je iz življenja za življenje. Tako znani *novostrojari* tudi naj pomislijo, da ni vse lepo, kar je resnično in da je mnogo takih resnic, katere je najlepše zamolčati. Lepota je, kakor pravi Platon, svetloba resnice; a ne blesti se vsaka resnica. Resnica pa, ki se svojim

čarobnim bleskom ne vpliva prijetno in blagodejno na človeka, ni in ne more biti lepa.

Doli z orožjem torej! Mladih, izredno lepih talentov, kakor se vidi, nam tudi v Slovencih ne manjká. Dal Bog, da bi narod slovenski ne pričakoval zaman od njih pravih, vsestranski dovršenih, in torej tudi pri poznih unukih veljavnih umotvorov!

Književnost in umetnost.

Slučaji osode. Slavna slovenska pisateljica Pavlina Pajkova ne misli niti od daleč, da bi se jaz „obskurna Ljudmila“ drznila odzvati njej, katere spise in romane citajo vsi tako „grozno“ radi.

Odgovarjala ne bom na dolgo, ker mi je urednica naše „Slovenke“ povedala že naprej, da ne bode tratila svojega druzega prostora s takimi osebnimi polemikami.

Moja kratka kritika je bila prav po žensko pohlevna, vzemite si to na znanje, gospa! Kakó drugačne ostre sodbe sem slišala o Vašem romanu, nega sem jih zapisala jaz in kolikor vem tudi kritik V—ic v „Narodu“.

Vidite, gospa, vseh onih stvari „o potrpljenji in o trdnih živcih“ nisem Vam hotela povedati iz ženske rahločutnosti.

Potrjujem še enkrat vse, kar sem napisala o plemenitem očetu, o skopem stricu, o dobrodušni starki v Gradci, ki (smešno!) išče po listih dobre službe za skoro neznano ji Malvino a „vzvišena Malvina“ se je v svoji sreči niti enkrat ne spominja!

Gosp. Veridicus-u moram pa povedati, da ni hotel ali ni mogel razumeti onega, kar sem pisala o Avreliji. Avrelija je pomilovanja vredna, ker je — da bo bolj jasno — tako zabita, tako blazna, ne pa zato, ker se je se svojim koketovanjem dobro izplačala!

Ob „velikem“ prizoru, ko se spoznata Malvina in John je oni prizor tako „velik“ in „vzvišen“ da sem se čitajoča sama v tihej, sobi zasmejala tako glasno, da je kar odmevalo. Seveda za me „obskurno“ je bil oni prizor previsok, prevzvišen, da bi ga mogla umeti. Za take slučaje jaz nimam pravega smisla, to pa rečem, da ko bi izšel ta roman ob Vodnikovi dobi in jaz tudi živela tedaj in ko bi ne poznala nobenega družega umotvora, bi se temu romanu gotovo divila! *Ljudmila.*

Opomba uredništva. Ljudmilino kritiko je sprejela „Slovenka“ brez vsake opombe, ne da bi kaj dodala, ali kaj odvzela, ker se je gledé romana: „Slučaji usode“ strinjala popolnoma z omenjeno kritiko.

Gospa pisateljica mi lehkó veruje, da kritika ni bila nikakor pristranska, kakor piše nek „Veridicus“ v „Slov. listu“, kajti „Slovenka“ ima za načelo, da ne gleda ni na desno ni na levo, ni na prijatelje ne na nasprotnike, ko prinaša oceno kakega spisa. Ne more, pa ne more zatreti svojega prepričanja.

Urednica „Slovenke“ more reči, da ima gledé slovoja jako široko obzorje in se ne omeja na samo eno slovstvo ali enega pisatelja, ampak sledi najpazljivejšim očesom slovstveno gibanje v vseh najjimenitnejših narodih